

JERZY OCHMAN

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

FILOZOFIA W INSTYTUCIE RELIGIOZNAWSTWA UJ w okresie 25 lat jego istnienia

Instytut Religioznawstwa powstał w 1974 r. i jest dzieckiem Instytutu Filozofii¹. Jan Pawlica, docent Instytutu Filozofii UJ, był załoźycielem Instytutu i pierwszym jego dyrektorem. Współzałoźyciele byli równie filozofami: Tadeusz Płu a ski (profesor filozofii z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie, go cinnie wykładaj cy filozofi w Instytucie Filozofii UJ), Jan Szmyd (profesor filozofii i psychologii w WSP w Krakowie), Jan Kozłowski (doktor filozofii z Wydziału Prawa UJ), Władysław Szymas ki (doktor filozofii z Akademii Rolniczej w Krakowie) i Józef Kabaj, doktor filozofii w Instytucie Filozofii UJ. W ten sposób Instytut Filozofii UJ nie tylko wydał „dziecko” w postaci Instytutu, ale i pierwszych jego wykładowców, w wi kszo ci filozofów. Przy zakładaniu Instytutu wyra nego poparcia udzielali mu równie profesorowie filozofii: Jan Legowicz, Zbigniew Kuderowicz, Józef Keller i Tadeusz M. Jaroszewski. Pocz tkiem Instytutu było Podyplomowe Studium Filozoficzno-Religioznawcze istniej ce w Instytucie Filozofii UJ od 1972 r., kontynuowane przez powołany do ycia Instytut Religioznawstwa a do roku 1987.

W obr bie Instytutu istnieje i funkcjonuje jako cz religioznawstwa - Zakład Filozofii Religii. Otwarto go oficjalnie dopiero w 1988 r., ale nieoficjalnie działał od powstania Instytutu, jako zespół organizuj cy zaj cia dydaktyczne i prace naukowo-badawcze. W latach 1974-1980 jedyn dydaktyczn aren działania Instytutu było Podyplomowe Studium Filozoficzno-Religioznawcze, a od roku 1978 (do 1983) równie Równoległe Studium Filozoficzno-Religioznawcze. Dzielne studia religioznawstwa (pi cioletnie, pomaturalne) z pełn gam przedmiotów humanistycznych rozpocz ły si dopiero w 1980 r., a studia zaoczne od 1993 r.. Z chwil uruchomienia studiów dziennych zacz to kształtowa Zakłady i przyszły Zakład Filozofii Religii przyj ł przej ciowe nazwy (w latach 1981-1984) Zakład Historii Ko - ciołów i My li Chrze cija stwa i (w latach 1984-1988) - Zakład Historii i Filozofii Chrze cija skiej. Owe kompilacyjne nazwy Zakładów podyktowane były mał ilo ci samodzielnych (i jednoetatowych) pracowników naukowych, potrzebnych do zaistnienia osobnych Zakładów.

Po kilku latach istnienia Zakładów, stworzono rodzaj „konstytucji” ustalaj cej w sposób (wzgl dnie) trwały tre przedmiotów dydaktycznych i zakres bada naukowych. Dokonano tego, zdaj c sobie spraw , e Instytut stanie

si wzorem dla innych tego rodzaju instytucji mog cych powsta w Polsce i za granic , które ze chc , lub b d musiały, wzorowa si na nim.

PRZEDMIOTY DYDAKTYCZNE. W miar rozwoju Instytutu, ewoluowała równie jego dydaktyka. W pierwszym etapie (przed 1988 r., zanim Zakład przybrał oficjaln nazw Filozofii Religii) prowadzono wykłady z Historii filozofii, a ka dy filozof wykładał równie swoj dziedzin filozofii. Jednym z powodów przetrwania i sukcesów Instytutu i Zakładu był fakt, e ówczesna kadra reprezentowała wysoki poziom merytoryczny, znała wiele dziedzin filozofii i wiele dziedzin pokrewnych.

Po roku 1981 dydaktyka przybierała ró ne warianty i dopiero w 1996 r. ostatecznie ustalono zr by dydaktyki Instytutu. Ka dy Zakład okre lił wówczas swój zestaw przedmiotów. Dyscyplinami, których prowadzenie przeją na siebie Zakład Filozofii Religii zostały: *Historia filozofii*, *Filozofia religii*, *Filozofia religii wiata*, *Etyka*, *Etyka religii wiata* oraz *Seminarium magisterskie z Filozofii Religii*. Równocze nie ustalono, e przedmiotami obowizuj cymi wszystkich studentów b d : *Historia filozofii (Główne kierunki filozofii)*, *Filozofia religii* i *Etyka*. Jako dobrowolne uznane zostały *Filozofia religii wiata*, *Etyka religii wiata* i *Seminarium magisterskie*. *Historia filozofii* wykładana była od pocztku (od roku 1996 przybrała nazw *Główne kierunki filozofii*) i pojawiała si w ró nej obj to ci godzin dydaktycznych, od 60 (30 g. wykł. i 30 g. w.) do 240 godzin (*Historia filozofii staro ytniej*, *Historia filozofii redniowiecznej*, *Historia filozofii nowo ytniej* i *Historia filozofii współczesnej*). Przedmioty te prowadzili: T. Płu a ski, J. Ochman, J. Kabaj, J. Widomski, K. Mech i M. Drwi ga. *Filozofia religii* stała si przedmiotem dydaktycznym od r. 1986 i wykładana jest co roku w wymiarze 60 g. (30 g. wykł. i 30 g. w.). Jej tre stanowi główne kategorie filozofii religii, metodologia filozofii religii oraz sze szkół filozofii religii. Prowadził j J. Kabaj (w l. 1986-90), J. Ochman (1990-96) i (od 1996) K. Mech. *Etyka* została wprowadzona w r. 1980 w wymiarze 60 g. dyd. (30 g. wykł. i 30 g. w.). Obejmowała teori etyki, jej główne nurty i przedstawicieli. Prowadził j (w l. 1980-1988) P. Szydłowski, (w l. 1989-1997) J. Ochman, a od r. 1997 - M. Drwi ga.

Do drugiej grupy przedmiotów nale *Filozofia religii wiata* i *Etyka religii wiata*. *Filozofia religii wiata* weszła w zakres nauczania w r. 1996 w wymiarze 60 g. dyd. (30 g. wykł. i 30 g. w.). W jej zakres wchodzi własna Szkoła Filozofii Religii, historia filozofii ydowskiej, chrze cija skiej (kato-lickiej, prawosławnej i protestanckiej) i muzułma skiej. Prowadzi j J. Ochman. *Etyka religii wiata* w wymiarze 60 g. dyd. (30 g. wykł. i 30 g. w.) prowadzona była od 1984 r. W latach 1984 do 1996 nosiła nazw *Porównawczej etyki religii*. Prowadzili j (od 1984 do 1988) P. Szydłowski, (od 1988) J. Ochman. W r. 1996 przedmiot ten zmienił profil z porównawstwa etyk

religijnych na „etyk warto ci” głoszonych przez ró ne religie i przybrał nazw *Etyki religii wiata*. W jej ramach ukazywane s warto ci religijne w etyce ydowskiej, chrze cija skiej (w tym w etyce katolickiej, prawosławnej i protestanckiej), etyce muzułma skiej, etyce Bliskiego Wschodu (Egiptu, Mezopotamii, Fenicji, Hetytów, Iranu) oraz w etyce Dalekiego Wschodu (etyce hinduizmu, buddyzmu, d inizmu, konfucjanizmu, taoizmu i sintoizmu). Seminarium magisterskie z *Filozofii Religii* prowadzi J. Ochman (od 1983 r.) i K. Tarnowski (od 1997 r.).

Zestaw przedmiotów „do wyboru studentów” uzupełniają przedmioty specjalistyczne prowadzone przez pracowników Zakładu Filozofii Religii lub nauczycieli akademickich spoza Zakładu. Nale do nich: *Filozofia ydowska* (1995/96 i 1997/98, J. Ochman), *Mistyka ydowska* (1996/97 i 1998/99, J. Ochman), *Idea Boga w wietle dialektyczno ci człowieka* (1996/97, K. Mech), *Spór o wiar* (1996/97 i 1998/99, K. Mech), *Filozoficzne poszukiwania transcendencji - mi dzy negacj a afirmacj* (1998/99, K. Mech), *Filozofia człowieka* (1998/99, M. Drwi ga), *Filozofia Boga* (1997/98, 1998/99, K. Tarnowski), *Filozoficzna fenomenologia religii* (1997/98, 1998/99, K. Tarnowski), *Dzieje filozofii wiary* (1997/98, K. Tarnowski) i *Filozofia Objawienia* (1998/99, K. Tarnowski). Przedmioty te (wszystkie w wym. 60 g.) zmieniaj si niemal co roku.

W ród przedmiotów prowadzonych przez nauczycieli akademickich spoza Zakładu nale y wymieni *Histori filozofii* (J. Widomski i M. Drwi ga), *Antropologi filozoficzn* (1986-98, A. Wierci ski) i *Antropologiczne koncepcje religii* (1998-99, A. Wierci ski). Z go ci zagranicznych okoliczno - ciowe wykłady prowadzili: z Włoch (Romolo Cegna z Mediolanu w r. 1978, 1980, 1982 i 1983; Albino Babolin z Perugii 1988; Angela Dioletta-Sicliari z Pisy 1991), z Francji (Jean Lacroix 1977, Marc Philonenko ze Strasburga 1986; Paul Ricoeur 1998) i z Hiszpanii (Marian o Alvarez-Gomez 1992; Jose-Maria Gomez-Heras 1993; Maria-Carmen Paredes-Martin 1993 z Salamanki). W roku 1998 Zakład Filozofii Religii zorganizował konferencj mi dzynarodow (*Human Being and Religious Sense. Philosophical Aspects*), w której udział wzi li naukowcy spoza Instytutu: z Polski (np. Zofia Zdybicka, Jan A. Kłoczowski, Piotr Moskal, Tomasz W cławski), Europy (Richard Schaeffler, Georges Cottier, Paul Ricoeur) i Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (Louis Dupré).

TEMATYKA NAUKOWO-BADAWCZA. W pierwszej fazie istnienia Instytutu (1. 1974-88) miał miejsce wielki rozrztu tematyki badawczej. Tematyka filozoficzna kadry aktualnie pracuj cej w Zakładzie Filozofii Religii jest bardziej scalona. Uzupełniają j pracownicy spoza Zakładu.

TEMATYKA FILOZOFICZNA PRZED 1988 r. W Zakładzie Filozofii Religii pracowali (zanim Zakład przybrał oficjaln nazw Filozofii Religii²) J. Paw-

lica, T. Płu a ski, J. Szmyd, J. Kozłowski, W. Szyma ski, J. Kabaj, P. Szydłowski i J. Ochman. J. Pawlica jest nie tylko filozofem, lecz równie autorem prac na temat religioznawstwa i etyki. T. Płu a ski nale y do grona wybitnych filozofów w Polsce, oprócz filozofii pisał na temat historii filozofii, był autorytetem w filozofii katolickiej (szczególnie P. Teilhard de Chardin, E. Mounier, B. Pascal i J. Maritain), filozofii protestanckiej (S. Kierkegaard) i religioznawstwie. J. Szmyd jest wybitn postaci w filozofii i psychologii, pisał równie na temat etyki i religioznawstwa, równie niezmiernie płodny. J. Kozłowski pisał na temat religioznawstwa, filozofii katolickiej i historii filozofii. W. Szyma ski jest znakomitym znawc filozofii katolickiej i etyki. J. Kabaj specjalizował si w filozofii religii, historii filozofii (głównie filozofii redniowiecznej), filozofii katolickiej i religioznawstwie. P. Szydłowski rozpoc ł od filozofii renesansowej (Odrodzenie we Włoszech i w Polsce), a nast pnie skoncentrował si na etyce religii wiata, filozofii kultury (głównie katolickiej) i filozofii ruchów nieortodoksyjnych. J. Ochman specjalizował si w filozofii włoskiego Odrodzenia, w filozofii Drugiej Scholastyki i we współczesnej filozofii włoskiej.

Tematycznie rozwijano filozofi , histori filozofii (a w niej m. in. filozofi Odrodzenia, filozofi Drugiej Scholastyki i współczesn filozofi włosk), filozofi katolick i niekatolick , religioznawstwo, filozofi religii, etyk i etyk porównawcz religu. Tematyk **filozoficzn**³ rozwijali głównie J. Pawlica, T. Płu a ski i J. Szmyd. Na szczególñ uwag zasługuj prace J. Szmyda ukazuj ce pogl dy filozoficzne G. Santayany i J. Hempla. Wybranim zagadnieniom **historii filozofii** po wi cali uwag T. Płu a ski, J. Kozłowski i J. Kabaj. Jednym z tematów historii filozofii była filozofia Odrodzenia, któr rozwijali J. Ochman i P. Szydłowski. Ponadto ukazało si kilka publikacji dotycz cych filozofii II Scholastyki i współczesnej filozofii włoskiej. Na temat filozofii **katolickiej** pisali T. Płu a ski, J. Kozłowski, J. Kabaj, P. Szydłowski i Wł. Szyma ski. T. Płu a ski po wi cił wiele publikacji P. Teihardowi de Chardin, Mounierowi, B. Pascalowi i J. Maritainowi. Na temat filozofii **protestanckiej** pisali T. Płu a ski (Kierkegaard) i P. Szydłowski. Na temat **religioznawstwa** pisał J. Pawlica, T. Płu a ski, J. Kabaj, J. Szmyd i J. Kozłowski. Na szczególñ uwag zasługuj prace J. Szmyda dotycz ce koncepcji religii W. Jamesa i G. Santayany oraz historii religioznawstwa w Polsce. **Filozofi religii** rozwin ł i wylansował jako centraln tematyk Zakładu J. Kabaj. Tematyk **etyki** omawiali J. Pawlica, J. Szmyd i W. Szyma ski, a P. Szydłowski rozwin ł j w **etyk porównawcz** religii pisz c na temat systemów etyki Dalekiego Wschodu, judaizmu, islamu i chrze cija stwa (etyki katolickiej i protestanckiej). Porównawstwo systemów etycznych wynikało z analogu do *Porównawczej historii religii* i z pos-

tulatu metodologii religioznawstwa, gdzie obowiązuje zasada, że religioznawca powinien pracować nie na jednej, lecz kilku tradycjach religijnych.

TEMATYKA FILOZOFICZNA w Zakładzie Filozofii Religii. Pięć tematów stało się centralnymi tematami Zakładu Filozofii Religii dopiero w roku 1997, kiedy to nastąpiła ostatecznie zgodna tematyka naukowo-badawczej z tematyką wykładaną (dydaktyczną). Są nimi *Historia filozofii*, *Filozofia religii*, *Filozofia religii wiata*. *Etyka* i *Etyka religii wiata*. *Historia filozofii*, jako filozofia w szerokim znaczeniu uwzględnia również mistykę. *Filozofia religii* jest wizytówką Zakładu i tak jak z jego pracowników ma swój wielki udział w tworzeniu i rozwijaniu „Szkoły Krakowskiej”, określonej w artykule programowym J. Ochmana *Filozofia religii a filozofia religijna*. *Filozofia religii wiata* koncentruje się na systemach filozoficznych wyrosłych na bazie doktryn różnych religii. *Etyka* obejmuje różne kategorie etyki (np. pojęcie etyki, moralności, aktu etycznego, obyczajów), rodzaje etyki (akcyjologiczna, deontologiczna, utylitarystyczna, hedonistyczna) ze szczególnym akcentem na etykę wartości. *Etyka religii wiata* koncentruje się na specyfice etyk różnych religii i wartościach lansowanych przez systemy etyczne różnych religii.

Faktycznie jednak dorobek osób aktualnie pracujących w Zakładzie Filozofii Religii⁴ koncentruje się na *Filozofii religii* oraz *Filozofii religii wiata* i *Etyki religii wiata* traktowanych łącznie. Obecnie (w 1999 r.) pracują w Zakładzie Filozofii Religii: Jerzy Ochman (kierownik Zakładu), Karol Tarnowski (od 1997 r.), Krzysztof Mech (od r. 1988) i trzech doktoranci. W latach 1974-1994 pracował również J. Kabaj, w latach 1984-1988 - J. Widomski, a w latach 1996-1997 - M. Drwiaga. W rozbiciu na osoby i tematyki: J. Ochman pisze na temat filozofii religii, etyki, filozofii i etyki żydowskiej. K. Tarnowski pisze na temat filozofii (M. Heidegger, R. Ingarden, J.-L. Marion, M. Blondel), filozofii religii i filozofii katolickiej (w. Augustyn, w. Tomasz i G. Marcel). K. Mech - na temat filozofii religii, filozofii protestanckiej (P. Tillich), filozofii katolickiej i filozofii żydowskiej.

Filozofia religii rozwinięta została w następujących tematach: (1) koncepcja filozofii religii i szkół filozofii religii (J. Ochman i K. Mech), różnice między filozofią religii a filozofią religijną (J. Ochman); (2) zakres religii i filozofii, które analizuje filozofia religii (J. Ochman); (3) funkcje filozofii religii jako przekazywania idei i wartości religijnych (J. Ochman) i jako instrumentu dialogu między religiami (J. Ochman i K. Mech); (4) geneza idei religijno-filozoficznych (dzieła K. Tarnowskiego: *Bóg fenomenologów*, *Wiara i myślenie*, *Ku absolutnej ucieczce* oraz artykuły K. Mecha), ufilozoficznienie pewnych kategorii religijnych (K. Tarnowski i magisterium M. Wileńskiego), synteza pojęć filozoficzno-religijnych (habilitacja K. Tarnowskiego *Bóg i wiara w filozofii Gabriela Marcela*), zwłaszcza zaś filozoficzno-teolo-

gicznych koncepcji Boga (dzieło K. Tarnowskiego *Bóg fenomenologów* oraz artykuły K. Mecha); (5) stosunek filozofii religii do religioznawstwa, teologii, filozofii i etyki (J. Ochman, K. Tarnowski i K. Mech); (6) historii filozofii religii (J. Ochman). Do tego działu należą publikacje J. Ochmana *Perugia ska koncepcja filozofii religii* (+ Piotr Szydłowski, 1989) oraz *Koncepcja filozofii religii w wietle Kongresów Filozofii Religii w Perugii* (1990); *Filozofia religii a filozofia religijna* (1991), *Religia, jej istota i peryferie* (1995), *Filozofia, jej istota i peryferie* (1999); *Filozofia religii jako przekazanie idei i warto ci religijnych* (1997); *Filozofia religii jako ł cznik dialogu mi dzy lud mi, narodami i religiami* (1995); *Dialog mi dzy religiami jako współtworzenie klimatu dla uniwersalizmu* (1998); *Fundamentalizm a droga do uniwersalizmu* (1988) i *Badania religioznawcze na Uniwersytecie Jagiello skim od pocz tku do r. 1800* (1987). K. Tarnowski: *Człowiek i transcendencia* (1995); *Der letzte Gott. Bóg w filozofii Martina Heideggera* (1990); *Bóg fenomenologów* (1999); *Mi dzy negacj a afirmacj* (1991); *W poszukiwaniu Absolutnego wiadka* (1992); *Wokół idei uniwersytetu* (1990); *O oczyszczeniu* (1991); *Wokół prawdy zbawienia* (1998); *Wiara i mylenie* (1999) *Człowiek w poszukiwaniu sensu* (1993); *Wolno w wezwaniu* (1992); *Ku absolutnej ucieczce* (1993); *Ku metafizyce nadziei* (1994); *Bóg wiary i bóg filozofów* (1994); *ródła poznania Boga* (1994); *ródła niepoznawalno ci Boga* (1996); *Wolno i wiara* (1997); *Zagadnienie Boga w „Sporze o istnienie wiata” Romana Ingardena* (1995) i *Bóg po metafizyce* (1996). K. Mech: Schaeffler R., *Filozofia religii* (rec., 1991); *Dwie samotno ci* (1991); *Wokół religii i dialektyki* (1993); *Religia na granicy rozumu* (1994); *Dwa typy filozofii religii* (1994); *Gro ba wiary - wokół sporu o wiar* (1997).

Filozofia religii wiata i Etyka religii wiata potraktowane ł cznie stanowi główny temat Zakładu.

redniowiecznej filozofii i etyce ydowskiej po wi cona była praca magisterska (J. Palowskiego) o Majmonidesie, a spo ród przedstawicieli współczesnej filozofii ydowskiej - A. J. Heschelowi (magisterium H. Hal-kowskiego), E. Levinasowi (mgr B. Peichert i artykuły K. Tarnowskiego), M. Buberowi (mgr K. Mecha i mgr L. Palczewskiego), E. Rosenzweigowi (doktorat L. Hondy), R. L. Rubensteinowi (mgr S. Stanucha), „*Filozofii relacji*” w judaizmie (mgr J. Kawiorskiego). Dalszymi tematami były: (1) antropologia ydowska (J. Ochman); (2) idee ydowskie słu ce autokreacji narodu, inspiruj ce powstanie pa stwa Izrael (J. Ochman), cementuj ce teologii i etyk narodow (mgr Z. Machej), inspiruj ce do tworzenia cywilizacji (mgr R. Roma skiej); (4) mistyka ydowska: jej idee (mgr M. Galasa), symbolika (mgr T. Sikory), apokaliptyka, mistyka imienia, mistyka cierpienia (J. Ochman), mistyka m cze stwa (mgr A. Szczurka), mistyka heterodoksji (frankizm, mgr J. Jasiaka), badania mistyki (magisterium i doktorat M. Gala-

sa); (5) porównawstwo między personalizmem katolickim a personalizmem żydowskim (K. Tarnowski) i wpływ idei żydowskich na prawosławie (J. Ochman) oraz (6) w etyce żydowskiej: symbioza wartości religijnych i narodowych, etyka prawna i ponadprawna, etyka antynomizmu, etyka międzykulturowa oraz wpływ etyki I. Kanta na etykę żydowską (J. Ochman). Tematyka ta zawarta była w dziełach J. Ochmana: *Historia filozofii żydowskiej*, t. I. *Starożytna filozofia żydowska* (1992); *Historia filozofii żydowskiej*, t. II. *średniowieczna filozofia żydowska* (1995); *Historia filozofii żydowskiej*, t. VI. *Peryferie filozofii żydowskiej* (1997). Kontynuował ją w artykułach: *Myślenie apokaliptyczne w judaizmie* (1996); *Imię Boga w religii, mistyce, magii i pietyzmie żydowskim* (1996); *The Anthropological Concepts in the Philosophy of Jewish Medicine* (1996); *Korzenie bogotwórstwa czyli żydowskie korzenie rosyjskiego bogostrojstwa* (1998); *Syjonizm. Urodziła się państwo Izraela* (1998); *Etyka żydowska. Między etyką religijną a etyką narodów* (1993); *Problem of Suffering in Jewish Theology, Philosophy and Mysticism* (1994); *Pewne aspekty auto kreacji w rozwoju narodu żydowskiego* (1995); *Aspekty etyczne w międzykulturowych relacjach żydów w XX wieku* (1997); *Etyka prawna i ponadprawna w judaizmie* (1998); *Antynomizm w etyce żydowskiej* (1998); *żydowski kantyzyzm, postkantyzm i neokantyzyzm. Aspekty etyczne* (1999). K. Tarnowski: *Bycie i transcendencja - Levinas i Marcel* (1988), a K. Mech po wiczył jej pracę magisterską z religioznawstwa pt. *Homo religiosus w koncepcji Martina Bubera* (1985), pracę magisterską z filozofii pt. *Dialogiczne podstawy bytu społecznego w koncepcji Martina Bubera* (1986) oraz artykuł pt. *Martin Buber: Bóg, człowiek, dialektyka* (1996).

Z zakresu filozofii i etyki **katolickiej** poruszone zostały tematy: (1) pierwotnego chrześcijaństwa (mgr A. Łysiak), w. Klemensa Aleksandryjskiego (mgr L. Augustynek), w. Augustyna i w. Tomasza z Akwinu (K. Tarnowski); (2) Drugiej Scholastyki (J. Ochman); (3) katolickich programów Reformy w XVII wieku, głównie A. Rosminiego (J. Ochman); (4) cech charakterystycznych współczesnej filozofii katolickiej (K. Tarnowski) (5) filozofów katolickich XX wieku: Gabriel Marcel (K. Tarnowski oraz magisterium P. Zarbskiego), Jean-Luc Marion i Maurice Blondel (K. Tarnowski); (6) mistyki katolickiej (mgr A. Bieniek) i mesjanizmu (doktorat M. Apostoła) (7) etyki katolickiej (doktorat J. Salomon na temat Towiańskiego) i weryfikacji etyki katolickiej w Polsce (mgr K. Zimnal) (8) współczesnych zagadnień etyki dotyczących etyki biznesu (mgr P. Antkowiak), etyki kapitalizmu (mgr Z. Machaj) i bioetyki (mgr E. Radzikowska). Na temat filozofii i etyki katolickiej pisał J. Ochman: *Polemiki Waleriana Magniego (1586-1661)* (praca habilitacyjna, 1978); *Walerian Magni (1586-1661) jako krytyk ateizmu Arystotelesa* (1973); *Koncepcja czasu powodem oskarżenia Arystotelesa o ateizm* (1998); *Come Rosmini vive all'inizio del 2000* (1998) i *Rosmini e la politica politi-*

co-sociale dell'Europa del 2000 (1999). K. Tarnowski po wi cił filozofii katolickiej prac habilitacyjn (1988) pt. *Bóg i wiara w filozofii Gabriela Marcela* oraz nast puj ce publikacje: *Bycie i transcendencja - Levinas i Marcel* (1988); *Gabriela Marcela filo zofia wiary* (1989-90); *Bóg i wiara w my li Gabriela Marcela* (1990); *Gabriel Marcel i perspektywy filozofii religii* (1991); *Problem wiary u w. Tomasza* (1993); *Gabriel Marcel: Etre et avoir* (1994); *Jean-Luc Marion, L'idole et la distance* (1997); *Pytanie o filozofi chrze cija sk* (1990); *Ku absolutnej ucieczce. Bóg i wiara w filozofii Gabriela Marcela* (1993) oraz *Kilka uwag o antropologii w. Augustyna* (1999).

Tematyk filozofii i etyki **prawosławnej** zawierała praca mgr J. Małolepszej na temat Lwa Szestowa. Pisano na temat pochodzenia niektórych kategorii mistycznych w prawosławiu, na temat porównania polskiej mistyki katolickiej z prawosławny mistyk rosyjsk i współczesnego odradzania si prawosławia (J. Ochman). Tematyk filozofii i etyki prawosławnej poruszył J. Ochman w artykułach: *Politica e religione in Europa Orientale* (1994); *Mistyka polska a mistyka rosyjska. Podobie stwa, ró nice, zbli enia* (1995); *Korzenie bogotwórstwa. ydowskie korzenie rosyjskiego bogostroitjelstwa* (1998).

Na temat filozofii i etyki **protestanckiej** obroniona została praca doktorska K. Mecha (dotyczyła P. Tillicha) i druga praca doktorska porównuj ca reformacj w Polsce i na Słowacji (H. Tomalska); kilka opracowa dotycz cych filozofii M. Lutra (J. Ochman), S. Kierkegaarda (mgr A. Pławnego), P. Tillicha (K. Mech), R. Bultmanna (doktorat L. Hondo), M. Serveta (J. Ochman) i dyskusji mi dzy protestantyzmem a obozem lewicy Heglowskiej (magisterium P. Tylawskiego). Tematyka ta wyra ona została w publikacjach J. Ochmana: *L. Szczuki: Michał Servet (1511-1553). Wybór pism i dokumentów* (rec., 1967); *Cztery najnowsze prace o Lutrze* (rec., 1968); *Ch. Dawson: Podział chrze cija stwa na Zachodzie* (rec., 1969); *J. M. Todd: Marcin Luter* (rec., 1971). K. Mech po wi cił jej prac doktorsk pt. *Chrze cija stwo i dialektyka w koncepcji Paula Tillicha* (1995) i artykuły: *Paul Tillich... I Bóg stworzył historię filozofii* (1992); *Wokół religii i dialektyki* (1993); *Religia na granicy rozumu* (1994); *Mi dzy filozofi a teologi* (1994); *Paul Tillich. The Courage to Be* (1997); *Dwa typy filozofii religii* (1994) i *Na marginesie pewnej koncepcji* (1994).

Filozofii **Ró okrzy owców** w po wi cona była praca mgr M. Ojrzy - skiej. Filozofii staro ytnej **Grecji** praca mgr P. Ibeka. Filozofii i etyce **ba - haitów** po wi cony był artykuł J. Ochmana: *Relationship of Scientific Facts and Moral Values* (1998) oraz magisterium E. Jodłowskiej.

Jednym z najbardziej presti owych sukcesów Zakładu s stopnie akademickie. Habilitacja J. Ochmana z filozofii religii była pierwsz habilitacj na UJ z religioznawstwa ze specjalizacj filozofii religii. Wypromowano tu siedem prac doktorskich: trzy na temat filozofii katolickiej (J. Salomon, K.

P dziła , M. Apostoła), dwie na temat filozofii protestanckiej (H. Tomalska i K. Mech) i dwie na temat filozofii ydowskiej (L. Hondo i M. Galas). Oprócz promowania doktorów, wystawiano wiele recenzji prac doktorskich. W Zakładzie Filozofii Religii nadano 28 osobom stopie magistra, w tym 8 na temat filozofii katolickiej (A. Bieniek, Z. Machej, A. Łysiak, J. Kawiorski, L. Augustyn, E. Radzikowska, K. Zimnal i P. Zarbski), 3 na temat filozofii protestanckiej (L. Hondo, P. Tylawski i A. Pławny), jedn na temat filozofii prawosławnej (J. Małolepsza), 12 na temat filozofii ydowskiej (J. Fałowski, H. Halkowski, K. Mech, L. Palczewski, A. Szczurek, R. Romańska, M. Galas, S. Stanuch, O. Maciejowska-Jeowska, B. Peichert, T. Sikora i J. Jasiak), jedn na temat filozofii greckiej (P. Ibek), jedn na temat filozofii bahaickiej (E. Jodłowska) i jedn na temat ró okrzy owców (M. Ojrzyńska). Wszystkie prace habilitacyjne, doktorskie i magisterskie dotyczyły jednego z pi ciu głównych tematów Zakładu Filozofii Religii (filozofii, filozofii religii, filozofii religii wiata, etyki i etyki religii wiata), nawet je eli ich tytuł nachylny był do tematyki religioznawczej i nosi łady tego, e powstał w Instytucie Religioznawstwa.

TEMATYKA FILOZOFICZNA poza Zakładem Filozofii Religii. Uzupełnienia innych Zakładów. Pracownicy Zakładu Filozofii Religii zawsze brali udział w pracach innych Zakładów IR. Wielu pracowników Instytutu Religioznawstwa (nie nale cych do Zakładu Filozofii Religii) prowadziło wykłady i pisało artykuły zaz biaj ce si o filozofii , a niektórzy z nich posiadaj magisterium (K. Miko , Ł. Trzeci ski) i doktorat z filozofii (K. Miko , M. Sacha-Piekło. Ł. Trzeci ski). Ich wkład w filozofii potraktowany został jako cz ciowo filozoficzny, gdy główny akcent spoczywał na tematyce poza-filozoficznej. Nale y wymieni , e poza Zakładem Filozofii Religii prowadzone s doktoraty, magisteria i wykłady, a tak e pisane s dzieła i artykuły niezwykle cenne dla filozofii. Nie-filozofowie wykładający i pisz cy na tematy nie-filozoficzne korzystali z filozofii do rozszerzenia i pogł bienia tematyki własnej. Je eli chodzi o doktoraty i magisteria, to sprawdza si zasada, e trudno o prac z jakiegokolwiek dziedziny nauk humanistycznych na wysokim poziomie, która mogłaby obej si bez uzasadnie czerpanych z filozofii. Niektóre z nich nale y koniecznie wymieni , by podkre li ich wysokie walory filozoficzne. Wreszcie nale y wymieni ksi ki i artykuły, które posiadaj tre ci filozoficzne lub etyczne, nawet je eli nie s one wyra nie zasygnalizowane w tytule.

Owoce współpracy z Zakładem Historii Religii jest do poka ny dorobek naukowy osób pracuj cych w Zakładzie Filozofii Religii. J. Ochman pisał na temat metodologu religioznawstwa oraz religioznawczej szkoły renesansowej, szkoły astrologicznej oraz szkoły historycznej i poruszał tematyk historii porównawczej religii. Drugim, wa nym dla Instytutu wydarze-

niem było opracowanie Olimpiady Religioznawczej w 1986 r.. Olimpiad t opracował i prowadził w Krakowie w latach 1987, 1988 i 1989 J. Ochman wspólnie z Z. Paskiem i Ł. Trzci skim. Po dwóch latach obj ła ona zasi giem ca ł Polsk i dwukrotnie jej eliminacje odbyły sie na szczeblu centralnym w Warszawie. Tam Ochman był vice-przewodnicz cym Ogólnopolskiej O- limpiady Religioznawczej w latach 1988 i 1989. Trzecim nie bez znaczenia wkładem Zakładu Filozofii Religii w prace Zakładu Historii Religii było utworzenie w 1977r. przy Studium Filozoficzno-Religioznawczym-istniej - cego do dzi - Koła Naukowego Religioznawcy. J. Ochman był jego zało y- cielem i opiekunem w latach 1977-1981.

Współpraca z Zakładem Historii Chrze cija stwa istnieje ju od 1881 r. Jan Drabina, kieruj cy Zakładem, nale ał (w l. 1981-1984) do Zakładu Hi- storii Ko cio łów i My li Chrze cija stwa oraz (w l. 1984-1986) do Zakładu Historii i Filozofii Chrze cija skiej, obydwu prekursorskich wobec Zakładu Filozofii Religii. Prowadzono wspólnie wiele magisteriów b d cych na pograniczu filozofii chrze cija skiej, zwłaszcza redniowiecznej. Bogumił Grott nale ał równie do Zakładu Historii Ko cio łów i My li Chrze cija - stwa oraz do Zakładu Historii i Filozofii Chrze cija skiej, skupiaj c swoje zainteresowania wokół relacji zachodz cych pomi dzy religi chrze cija sk i Ko cio łem a pa stwem oraz ideami politycznymi katolicyzmu społeczne- go. J. Drabina i B. Grott prowadz wykłady z historii cywilizacji, których efektem jest sporo prac magisterskich z pogranicza ideologu i filozofii. Wiele tematów filozoficznych przedstawiaj opracowania powstaj ce w Pracowni Dokumentacji Wyzna Religijnych w Polsce Współczesnej prowadzonym przez Z. Paska. Oprócz opisów historycznych i doktryn cz sto pojawia si tu obszerniejsza refleksja filozoficzna. O współpracy z Zakładem Psychologii Religii (prowadzonym przez H. Grzymał -Moszczy sk) i z Zakładem So- cjologu Religii (prowadzonym przez I. Borowik) wiadczy ogromny wspólny dorobek⁵.

Uzupełnienia innych Instytutów. Z Instytutem Filozofii UJ⁶ Zakład Filozofii Religii zwi zany jest osobami J. Pawlicy (zało yciela IR i pierwsze- go jego dyrektora), Ł. Trzci skiego, M. Drwi gi oraz J. Widomskiego. Zakład yje w bardzo cisłej ł czno ci z tym Instytutem. Pracownicy Zakładu bior udział w konferencjach organizowanych przez Instytut Filozofii, a pracow- nicy Instytutu Filozofii cz sto prowadz zaj cia dydaktyczne w naszym Zakładzie z Etyki i Głównych kierunków filozofii.

Spo ród innych Instytutów Filozofii przy innych uczelniach wy szych Krakowa nale y wymieni Papiesk Akademi Teologiczn . Współpraca rozwijała si głównie z K. Tarnowskim, J. Tischnerem i J. A. Kłoczowskim. Zbli enie to wyst piło najsilniej około roku 1997 a jego efektem było zatrud- nienie w Instytucie prof. K. Tarnowskiego. Drug uczelni to Wydział Filo-

zoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Tu osob najbli ej współpracuj c z Zakładem jest S. Obirek. Kolejn uczelni to Wy sza Szkoła Pedagogiczna, w której osob Zakładowi najbli sz był J. Szmyd, oraz Akademi Rolnicz , której Zakład Filozofii zwi zał si z Instytutem Religioznawstwa od samego pocz tku bardzo silnie w osobach W. Szyma skiego, Ł. Trzci skiego, J. Widomskiego i M. Sacha-Piektó.

Do najbardziej zwi zanych Instytutów Filozofii lub Filozofii Religii innych uczelni wy szych w Polsce nale y Uniwersytet Warszawski, a w nim T. Ptu a ski (współza yciel IR), A. Wierci ski, A. Leboeuf, E. Szyma ski oraz u zarania Instytutu - J. Legowicz i T. M. Jaroszewski. Z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim nasilniejsze zwi zki ł cz Zakład ze S. Kowalczykiem i Z. J. Zdybick .

Zakład współpracował z innymi Instytutami nie-filozoficznymi UJ. Dobre układy z Instytutem Nauk Politycznych sprawiły , e pracował u nas Jacek Majchrowski i był dyrektorem IR w latach 1980-1986. Z Zakładem Historii ydów w Polsce UJ współpraca toczy si bardzo dobrze, równie dlatego, e kilku tamtejszych pracowników było doktorami (K. Pilarczyk, L. Ho do i M. Galas) i magistrami naszego Instytutu. Współpraca z Instytutem Orientalistyki UJ zaowocowała tym, e pracuje w Instytucie E. Lisowska. Współpraca z Instytutem Orientalistyki przy Uniwersytecie Warszawskim sprowadziła do instytutu E. Szyma skiego, który wykładał tu filozofii islamu. W ramach współpracy z Zakładem Hebraistyki w Warszawie prowadził tu wykłady (w latach 1974-1980) z filozofii ydowskiej W. Tyloch.

Wspólny dorobek filozoficzny. W ród tematów filozoficznych⁷ pojawiły si w tki ontologii (J. Widomski), kosmologu (W. Pawluczuk, Ł. Trzci ski), fenomenologu (J. Trzci ski i J. Widomski), ró ne koncepcje czasu (W. Pawluczuk), filozofia matematyki (J. Widomski) i astronomii (A. Leboeuf). W antropologii filozoficznej (W. Pawluczuk, Ł. Trzci ski i A. Wierci ski): filozofia ja ni i osobowo ci (W. Pawluczuk, Ł. Trzci ski i A. Wierci ski), filozofia czynu (W. Pawluczuk), aspekty antropologii New Age'u (W. Pawluczuk) i antynomie determinizmu (Ł. Trzci ski). W epistemologii (M. Drwi ga, Ł. Trzci ski i A. Wierci ski): racjonalizm (J. Widomski) i filozofia j zyka (A. Leboeuf i W. Pawluczuk). Szeroko rozbudowana została filozofia społeczna, filozofia narodowa, filozofia kultury, filozofia cywilizacyjna i polityczna (W. Pawluczuk i B. Grott), a w niej poło ony akcent na warto ci le ce u podstaw ró nych typów nacjonalizmu, a tak e autorytaryzmu i totalitaryzmu (B. Grott). Uzupełnieniem była filozofia prawa (Ł. Trzci ski), estetyka (W. Pawluczuk) oraz pewne wycinki historii filozofii redniowiecznej (J. Widomski). Z dziedziny etyki przedstawiono etyk warto ci, etyk drogowskazu (W. Pawluczuk), etyk polityczn i etyk prawn (M. Drwi ga).

Pewne w tki **filozofii religii** pojawiły si w postaci magisteriów. Cz z nich dotyczyła kultury religijnej, wyobra e religijnych, do wiadcze mistycznych, angelologii i w tków irracjonalnych w religiach. Druga cz - relacji religii do nauki, procesów sekularyzacji i akcentów krytyki religii. Najcenniejszym tematem dla filozofii religii były uwagi dotycz ce metodologii filozofii religii (H. Hoffmann) i pewnych szkół filozofii religii: pramonteizmu (Z. Pasek), szkoły psychologicznej (H. Grzymała-Moszczy ska i P. Socha), socjologicznej (I. Borowik), astralistycznej (H. Hoffmann), o - wiceniowej (K. Banek i H. Hoffmann), fenomenologicznej (W. Pawluczuk) oraz szkoły j zyka religijnego (S. Cinal, H. Grzymała-Moszczy ska, H. Hoffmann, A. Leboeuf, T. Sikora i Ł. Trzci ski). Drugim wa nym tematem były relacje filozofii religii do psychologii religii, socjologii religii i politologii religii. Relacje psychologii religii do filozofii religii dotyczyły subiektywnych aspektów duchowo ci (I. Borowik, H. Grzymała-Moszczy ska i P. Socha), wyobra ni religijnej (I. Borowik i Ł. Trzci ski), irracjonalizmu i emocjonalizmu w religii (T. Sikora i P. Socha), nowych paradygmatów religii (H. Grzymała-Moszczy ska i P. Socha), nowych orientacji religijnych (P. Socha), do wiadcze religijnych i mistycznych (I. Borowik, H. Grzymała-Moszczy ska, W. Pawluczuk, Z. Pasek i P. Socha). W ród relacji filozofii religii do socjologii religii omówiono wpływ idei religijnych na ycie codzienne wyznawców (I. Borowik i H. Moszczy ska), „ycia idei” le cych u podło a instytucji religijnych (I. Borowik i H. Moszczy ska), idei decydujących o zmianie religijno ci (I. Borowik i H. Grzymała-Moszczy ska), odmiennie idei kieruj cych wyznawcami ró nych religii (I. Borowik i H. Grzymała-Moszczy ska), idei inspiruj cych nowe ruchy religijne (I. Borowik, H. Grzymała-Moszczy ska, W. Pawluczuk i A. Wierci ski), prowadz - cych do sekularyzacji (H. Grzymała-Moszczy ska), neopoga stwa (I. Borowik, B. Grott, A. Paszko i W. Pawluczuk) i New Age’u (W. Pawluczuk i A. Wierci ski). Relacje filozofii religii do politologii obejmowały zagadnienia religijnych uwarunkowa my li politycznej, aktualizowanie si pewnych idei religijnych pod impulsem polityki (I. Borowik, B. Grott, H. Grzymała-Moszczy ska, W. Pawluczuk i T. Sikora) oraz nakładania si idei i warto ci narodowych z religijnymi (B. Grott). Uzupełnieniem było pogranicze religii i nauki (H. Grzymała-Moszczy ska) oraz cywilizacji (W. Pawluczuk). Trzecim tematem to udział my li ludzkiej w historii wierze religijnych (H. Hoffmann) i tworzeniu si pewnych jej etapów: w wierzeniach pierwotnych (K. Banek i Ł. Trzci ski), szamanizmie (W. Pawluczuk), mistryce i magii (Ł. Trzci ski i A. Wierci ski), religiach naturalnych (K. Banek) i gnozie (W. Pawluczuk). Czwartym tematem to kategoria transcendencji (Ł. Trzci ski) i czasu religijnego (W. Pawluczuk), w tki filozofii w kosmogonii, soteriologii i eschatologii (Ł. Trzci ski), symbolizmie religijnym (S. Cinal), obrz do-

wo ci i kulcie (I. Borowik, H. Grzymała-Moszczyńska i W. Pawluczuk) oraz estetyce religii (I. Borowik). W dziedzinie etyki religii poruszono koncepcję cnoty (Ł. Trzeciński), koncepcję zła (W. Pawluczuk), grzechu (I. Borowik), etyk drogi (P. Socha), etyk warto ci (I. Borowik), etyk religijno-narodow (B. Grott i I. Borowik) i pedagogik etyki religijnej (P. Socha).

Pewne w tki filozofii **ydowskiej** pojawiły się w magisteriach oraz dorobku S. Cinala i dotyczyły idei monoteizmu i proroków. Pozostałe prace (M. Galas, T. Sikora i A. Wierciński) dotyczą mistyki mesjańskiej i kabalistycznej oraz idei heterodoksji sabbataizmu i frankizmu (M. Galas). Zwrócono również uwagę na współczesną metodologię odkrywania „myśli ydowskiej” w mistycyzmie. A kilka prac poświęconych zostało warsztatowi Gershoma Scholema (M. Galas). Cennym wkładem w badania współczesnej myśli ydowskiej jest (dokonany przez M. Galasa) przekład tekstu I. Maybauma.

Filozofii **katolickiej** poświęcono wiele uwagi w magisteriach. Dotyczyły one idei zawartych w tradycji katolickiej (judeochrześcijaństwie, gnozie, mistyce i heterodoksji), a także w poglądach współczesnych, takich jak egzystencjalizm katolicki, fundamentalizm oraz w koncepcji pracy, koncepcji wolności a nawet roli kobiety w Kościele. Niektóre z nich zawierają w tytule nazwiska Tertuliana, Orygenes, Augustyna, Tomasz, Ignacego Łojasa, G. Marcela i Jana Pawła II. W publikacjach dominowała tematyka katolicyzmu średnio-wiecznego i współczesnego. Z pierwszego ukazano związki myślicieli polskich z papieżem, idee i u podstaw koncyliarizmu oraz mistyk katolicki (J. Drabina). W tematyce katolicyzmu współczesnego przedstawiono procesy nakładania się idei i wartości katolickich z narodowymi, współczesny fundamentalizm katolicki (B. Grott) oraz dialog z zielonolubnymi (Z. Pasek).

Na temat filozofii **prawosławnej** napisano trzy magisteria na temat poglądów L. Tołstoja i F. Dostojewskiego. W publikacjach mowa była o podstawowych ideach różnych odcieni prawosławia (J. Drabina), mentalności prawosławia (W. Pawluczuk), mistyce prawosławnej (I. Borowik i E. Przybył), nacjonalizmie ukraińskim i jego stosunku do religii (B. Grott i W. Pawluczuk), procesach dezintegracji w prawosławiu (W. Pawluczuk) i staroobrzędowcach (E. Przybył). Wiele napisano na temat współczesnych przemian prawosławia w Polsce i na wschód od Polski (I. Borowik, B. Grott, W. Pawluczuk i E. Przybył).

W tematyce filozofii **protestanckiej** zajęto się ogólnymi zasadami protestantyzmu i nowych ruchów religijnych (H. Grzymała-Moszczyńska) i opisano poglądy wyznawców purytanów (P. Stawicki), entuzjastów, Stanowczych chrześcijan (Z. Pasek), zielonolubnych (Z. Pasek i I. Borowik), mariańców (Z. Pasek), kilku wyznawców amerykańskich, szczególnie koncepcje M. Lutera Kinga i Rogera Williama (P. Stawicki). Na szczególne uwagi zasłu-

gij przekłady i opracowania dotyczące Paula Ricoeura (M. Drwi ga). Etyce protestanckiej poświęcony był S. Cinala przekład Ch. Freya pt. *Etyka protestantyzmu od Reformacji do czasów współczesnych* oraz prace Z. Paska dotyczące etyki neopietystów XIX/XX wieku i etyki zawodowej.

Interesującymi wycinkami filozofii **muzułmańskiej** były idee sterujące ideologii islamu (K. Banek) i współczesnym prawem muzulmańskim (E. Szymański), idee i etyka Druzów (S. Cinala) i ahmadii (P. Stawiski) oraz nowe trendy ideologiczne w magrebie (E. Szymański).

Filozofia **starożytnej Grecji i Rzymu** obejmowała idee leżące u podłoża niektórych mitów greckich (K. Banek, Ł. Trzeciński), różnych kultów bogini Ateny (K. Banek) i wiotkich Panatenajów, pogranicza religii i polityki (szczególnie amfiktonie), filozofii Pitagorejczyków (K. Banek), etyczne wartości filozofii Sokratesa i eudajmonizm (J. Widomski). Dodatkowym tematem były relikty tych religii na ziemiach polskich (W. Pawluczuk). Interesujące są zwłaszcza refleksje na temat przetrwania i współczesnego zainteresowania owymi relikwiami.

Filozofia **Bliskiego Wschodu** pojawiła się w pracy habilitacyjnej S. Cinala pt. *Ba'al z Ugarit a inni bogowie burzy starożytnej Syrii i Palestyny* oraz w magisterium na temat mechanizmu miernoty i odradzania się bóstw. Szczególnym tematem była filozofia religijna starożytnego Egiptu (tu na uwagę zasługują publikacje W. Batora i artykuł K. Banka na temat antropologii staroegipskiej), filozofia starożytnej Persji (tu na uwagę zasługuje bogata twórczość E. Lisowskiej) i idee starożytnej gnozy (artykuły i przekłady S. Cinala).

Filozofia **Dalekiego Wschodu** jest przypadkiem, w którym religia i filozofia są niemal to samo. Tu dla filozofa liczą się wszystkie prace religioznawcze jako równorzędne dla filozofii. Ł. Trzeciński napisał pracę habilitacyjną pt. *Zagadnienie reinkarnacji w wybranych tradycjach buddyzmu*, a M. Sacha-Piekło doktorat pt. *Symbolika wiatra w integralnej Jodze Aiwandy*. Na uwagę zasługują prace na temat hinduizmu (K. Banek i M. Sacha-Piekło, Ł. Trzeciński i M. Sacha-Piekło), buddyzmu, dżinizmu (Ł. Trzeciński), konfucjanizmu i sintoizmu (H. Hoffmann).

PER ASPERA AD ASTRA. Sukcesy tutejszej filozofii i jej niepowtarzalna specyfika rodziły się w ogniu sporów. Czarna kłopotów przedostała się tu z macierzystego Instytutu Filozofii i ujawniła się w czasach, gdy żal ek przyszłego Zakładu Filozofii Religii przekształcił się w ogniwo Instytutu Religioznawstwa. Sytuacja stworzyła paradoks, że to właśnie filozofia stała się osi, wokół której cały Instytut Religioznawstwa wyrastał. Zakład Historii i Fenomenologii Religii, który jest centralny w Instytucie, czując siłę filozofów, musiał (lub uważał, że musi) bronić centralności swego Zakładu przed supremacją filozofów. Dyskusje na temat funkcjonowania filozofii

i proporcji dziedzin filozoficznych do innych działów religioznawstwa należały do najpoważniejszych dyskusji w obrębie IR.

Podstawowe źródło dystansu stanowiła ostrość wobec założeń filozoficznych w religioznawstwie i wobec filozofów mogących narzucać założenia aprioryczne tutajszemu religioznawstwu. Przedmiotem szczególnej nieufności były metody wypływające z filozoficznych koncepcji religii Kanta, Hegla (*Religionsphilosophie*), Marksa i innych filozofów, którzy narzucili swe piętno niektórym dawnym i współczesnym szkołom religioznawczym. Zakład Historii Religii lansował stanowczo metody empiryczne. W obawie by filozofowie nie narzucili religioznawstwu metod apriorycznych ustalono, że Zakład Filozofii Religii ograniczy się do programu funkcjonującego jako *Philosophie der Religionen*, a nie programów typu *Religionsphilosophie*.

Trzecim powodem kłopotów były dyskusje dotyczące „naukowego” dystansu wobec treści. Stanowisko to, w założeniu słuszne, wywołało jednak dyskusje, które w latach 1974-1988 toczyły się w historycznym kontekście filozofii marksistowskiej i typowych dla niej postulatów dystansu wobec religii. Partia niekiedy (np. w 1981 r.) ingerowała w życie Instytutu blokując awanse (na docenta) niewygodnych dla siebie osób, ale, z drugiej strony, nie stosowała tu drastycznych metod usuwania osób bezpartyjnych (tak jak to było np. w Instytucie Filozofii we Wrocławiu), ani nie wysunęła projektu stworzenia Instytutu Ateizmu na wzór Moskwy czy Kijowa.

Czwarty powód kłopotów, pod tym samym szyldem, co poprzedni („czy nauka o religiach może być wolna od założeń filozoficznych”) formułowali niektórzy teologowie, którzy, obawiając się filozoficznych założeń antyreligijnych w Instytucie, wsłuchiwali się w wypowiedzi dotyczące religii. Na pojawiające się niekiedy zarzuty, że mocodawcy filozofów-założycieli Instytutu inspirowali się zamiarem rozwijania tu marksistowskiej koncepcji religii, oni pierwsi dementowali pogłoski nieuczliwie Instytutowi. Z uznaniem mówili o przyczynianiu się Instytutu w wykształcanie „wiary o wieconej” przez ukazywanie idei i wartości innych religii. Niemniej, w ówczesnej atmosferze i w ówczesnym kontekście, Instytut uważyć był długo za „*res non grata*” w Krakowie. Pozytywne stanowisko teologów sprawiło, że (głównie od lat 90.) nastąpiło przybliżenie KUL, PAT i Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego do Instytutu. Od tego czasu daje się równie zauważyć zwyczaj „uzupełniania wykładów” polegający na tym, że studenci *Religioznawstwa* uczyszczą na niektóre wykłady wyszych uczelni teologicznych, a studenci tych uczelni na wykłady *Filozofii religii wiata* i *Etyki religii wiata*.

Kolejnym problemem stały się wymagania stawiane przez niektórych pracowników nauki nie doceniających metodologii religioznawstwa.

Niektórzy pracownicy nauki (głównie historycy i filologowie) spodziewali się znaleźć w pracownikach IR specjalistów tematyki i metod wycinka swej dyscypliny, nie zdając sobie sprawy z tego, że ta sama tematyka na innym warsztacie opracowywana jest innymi metodami. Niedowierzenie wynikało z niedoceniań metod religioznawstwa, odmiennych od metody historycznej, filozoficznej czy filologicznej. Nieufno wyrażała się głównie w podwójnym naukowiec prac habilitacyjnych i rzutowała na płynny kadr Instytutu.

Filozofia jest bogato reprezentowana na wszystkich uczelniach w Polsce, ale w czasach obecnych, gdy filozofia różnicuje się, nie dziw, że w Instytucie Religioznawstwa uległa nachyleniu ku religioznawstwu. Funkcjonuje tu głównie jako historia systemów oraz metodologia, szczególnie w tych wstępkach, które zbliżają do doktryn religijnych. Głównym pomostem jest tu filozofia wartości, a głównym partnerem - etyka.

Filozofia religii funkcjonuje w kilku odmianach w Polsce i wyraża się w postaci kilku odmiennych „szkół”. Filozofia religii ka dorazowo dostosowuje się do funkcji jak jej przyszłość pełni, prezentując tak lub inną szkołę. Ponieważ Instytut opowiedział się za fenomenologiczną koncepcją religii, filozofia religii przybrała tę postać, fenomenologicznej szkoły filozofii religii”. Fakt, że Zakład stanowi integralne ogniwo Instytutu Religioznawstwa, wyznaczył tym samym odmienniejszą filozofii religii wobec filozofii religii uprawianej na PAT i na KUL i spowodował jego własny, niepowtarzalny charakterystyk w Polsce.

Gdy stworzono pierwszy całokształtowy program badawczy Instytutu Religioznawstwa, Zakład Filozofii Religii znalazł swe miejsce jako jego zintegrowane ogniwo i ustalono ostateczną wersję tematyki badawczej. O ile przed 1981 r. interesowano się głównie filozofią i historią filozofii, to później przesunięto akcent w kierunku filozofii religii i rozszerzono na filozofie (wielu) religii świata. W ten sposób Zakład Filozofii Religii obejmuje swymi badaniami filozofie wszystkich religii, a fakt, że pracowników Zakładu Filozofii Religii jest niewielu, skupiają uwagę na filozofii żydowskiej, katolickiej i protestanckiej. Kolejno, z uwagi na fakt, że to samo dotyczy niektórych religii z etyk (np. judaizm, islam), stworzono symbiozę tematyczną filozofii z etyką. Drobny, niewielkiej ilości filozofów religii uzupełniają nie-filozofowie, uprawiając, na marginesie zainteresowania własnych, filozofii i etyk prawosławnych, filozofii i etyk islamu, filozofii i etyk Bliskiego Wschodu (głównie Egiptu i Persji) oraz filozofii i etyk Dalekiego Wschodu. *Filozofia Dalekiego Wschodu* doczekała się własnego Zakładu Filozofii Wschodu, kierowanego przez Ł. Trzecińskiego, który w związku z tym przeszedł do Instytutu Filozofii. Podobnie Filozofia Prawosławna stanowi obecnie temat wspólny z Zakładem Filozofii Słowian prowadzonym przez Włodzimierza Rydzewskiego.

W ród nie-filozofów daje si zauwa y pogł bianie tematyki własnej przez filozofi . Jest to zjawisko niezwykle pozytywne, potwierdzaj ce utart zasad , e ka da rzetelna wiedza oraz powa nie i gł boko potraktowana nauka (w tym religioznawstwo) nie mo e oby si bez filozofii. W sumie filozofowie i nie-filozofowie stanowi jeden wielki, wzajemnie uzupełniaj cy si , potencjał filozofii. Cały Instytut współgra z Zakładem Filozofii Religii, a filozofia przejawia si w gł bi tre ci wykładów oraz publikacji. Filozofia ukazuje tu swój ogromny potencjał rozci gaj c si na przeró ne obszary wiedzy humanistycznej i empirycznej (religioznawstwo).

Jedn z najwa niejszych spraw, jakich dokonano, jest samookre lenie własnej Szkoły Filozofii Religii. Sprawily to dwa czynniki: pierwszy wynikał z faktu uczestniczenia w metodologii fenomenologicznej religioznawstwa uprawianego w Instytucie, drugi - z wpływu koncepcji filozofii religii, głoszonej na Mi dzynarodowych Kongresach Filozofii Religii w Perugii. Aspekt fenomenologii, podobnie jak obj cie badaniami i dydaktyk wszystkich religii wiata, ró ni j od wszystkich innych Zakładów filozofii i filozofii religii w Polsce. Drugi powoduje, e bierze udział w yciu filozofii religii na arenie mi dzynarodowej i stanowi doceniane ogniwo tej dyscypliny na wiecie. Zako czono tym samym merytoryczny okres samookre lenia tujszej filozofii religii jako cz ci religioznawstwa i cz ci filozofii. Sytuuje to zarówno filozofi jak filozofi religii na okrelonym miejscu w Polsce (i wiecie), stanowi o jedynoci i niepowtarzalnoci Zakładu w Polsce oraz wiadczy o jego miejscu na filozoficznej mapie Polski.

Przypisy

¹ Osoby podawane s alfabetycznie, bez stopni i tytułów naukowych, publikacje (po niewa chodzi jedynie o zasygnalizowanie tematyki) bez rozró nienia na ksi ki i artykuły. Instytut Religioznawstwa oznaczony skrótem IR, Instytut Filozofii - IF.

² **Józef Kabaj** pracował w IR w latach 1974-1996, przyszedł z IF UJ. Mgr w 1965 r., doktorat (1974) pt. *Koncepcja człowieka w dziełach Jana Szkota Eriugeny*. W latach 1972-77 był Kierownikiem Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego, sekretarzem redakcji „Studia Religiologica” nr 1-2, a w latach 1977-1980 wicedyrektorem IR. **Jan Kozłowski** pracował w IR w latach 1974-1979, poprzednio i nast pnie w Instytucie Nauk Politycznych Wydziału Prawa UJ. Mgr w 1957 r., doktorat (1972) pt. *Poj cie ewolucji u Henri Bergsona i Teilharda de Chardin*. Vice-dyrektor IR w latach 1974-1977. **Jan Pawlica** pracował w IR w latach 1974-1979, poprzednio, równolegle i nast pnie w IF UJ. Mgr prawa w 1955 r., filozofii w 1958 r., doktorat (1963) pt. *Etyka J. M. Guyau* (1963), habilitacja (1972) pt. *Konflikty moralne*. Profesor UJ od 1991 r., dyrektor IR w latach 1974-79. **Tadeusz Płu a ski** pracował w IR od r. 1974-1983, poprzednio, równolegle i nast pnie w IFiS PAN w Warszawie. Mgr w 1961 r., doktorat (1964) pt. *Ewolucjonizm chrze cija ski Teilharda de*

Chardin, habilitacja (1971) pt. *Kategoria paradoksu w nowożytnej filozofii chrześcijańskiej*. Profesor nadzwyczajny od 1979 r., profesor zwyczajny od 1986 r. **Jan Szmyd** pracował w IR w latach 1974-1981, poprzednio, równoległe i następnie na WSP Kraków. Mgr w 1954 r., doktorat (1965) pt. *Filozofia moralna G. Santayany*, habilitacja (1973) pt. *Jan Hempel. Praktyka i wiatopogląd*. Profesor nadzwyczajny od 1978 r., profesor zwyczajny od 1988 r. **Piotr Szydłowski** pracował w IR w latach 1976-1988, przyszedł z WSP Zielonej Góry i odszedł do WSP Kraków. Mgr w 1959 r., doktorat (1975) pt. *Filozofia Szymona Starowolskiego*, habilitacja (1986) pt. *Kryzys kultury w polskiej myśli katolickiej 1918-1939*. Profesor WSP Rzeszów od 1993 r., sekretarz redakcji „*Studia Religioznawcze*” od nr 3-22. **Władysław Szymborski** pracował w IR od 1974-1983, poprzednio, równoległe i następnie na Akademii Rolniczej w Krakowie. Mgr w 1951 r., doktorat (1953) pt. *W drodze do doskonałości w doktrynie św. Tomasza z Akwinu*.

Tematyki filozoficzne (podano tu najważniejsze dzieła i artykuły powstałe w okresie zatrudnienia w IR) rozwijał J. Pawlica w artykule *Pojęcie i przedmiot wiatopoglądu* (1978). T. Płuka: *Filozofia czasu* (1972). J. Szmyd: *Zagadnienia filozofii. Wybór tekstów* (1974, 1975, 1977, 1982); *Wprowadzenie do filozofii kultury* (1915); *Prawna i teoretyczna płaszczyzna walki o charakter kultury polskiej w okresie międzywojennym* (1981); *Szkice antropologii filozoficznej Santayany* (1982); *Jan Hempel* (1971) i *Społeczny wymiar kultury. Z poglądów Jana Hempla* (1978).

Wybrane zagadnienia historii filozofii opisał T. Płuka w publikacjach: *Człowiek między niebem a ziemią* (1977); *Filozofia chrześcijańska* (1979) i *Humanizm i struktury* (1980). J. Kozłowski: *Poglądy etyczne Augustyna Wróblewskiego* (1982) i *Rejs pansomatyczny Tadeusza Kotarbińskiego* (1983). J. Kabaj: *Ideologia Eriugeny* (1981) i *L'homme et nature dans la cosmologie de Jean Scot* (1917). Filozofii Odrodzenia rozwijał J. Ochman: *Girolamo Cardano (1501-1576) o religii* (1966); w przekładach dwudziestu tekstów filozoficznych (Lorenzo Valla, Marsilio Ficino, Antonio de Ferrariis Galateo, Giovanni Pico della Mirandola, Pietro Pomponazzi, Simone Porzio, Francesco Giorgi Veneto, Pier Angelo Manzolli, Scipione Capece, Girolamo Cardano, Mario Nizolio, Giulio Cesare Scaligero, Andrea Cesalpino, Francesco Patrizzi, Jacopo Zabarella i Cesare Cremonini) [Przekłady z filozofii Odrodzenia opublikowane zostały w dziele A. Nowickiego pt. *Filozofia Włoskiego Odrodzenia, 1967*, Warszawa, PWN, 419 s.]. *Pragnienie sławy w twórczości Cardana 1501-1576* (1969); *Człowiek i wiat dzieł ludzkich w filozofii Cardana* (1970); *Il determinismo astrologico di Girolamo Cardano* (1974); *Girolamo Cardano: Autobiografia. Wstęp, przekład i oprac.* (1974); *Les horoscopes de religions établis par Jérôme Cardan 1501-1576* (1975); *Le procès de Cardan* (1979); *Astrologiczna interpretacja religii Girolama Cardana (1501-1576)* (1980); *Girolamo Cardano: Horoskop Zachowawcy* (1980). P. Szydłowski: *Między renesansem a kontrreformacją. Poglądy filozoficzne Szymona Starowolskiego 1588-1656* (1978); „*Monumenta*” e „*Immortalitas*” ira il Rinascimento e la Controriforma in Polonia (1980); *Filozofia kultury Szymona Starowolskiego (1588-1656)* (1985); *Walka Bartłomieja Keckermanna 1572-1609 o niezależność etyki od teologii* (1969); *Elementy renesansowej aksjologii w staropolskich nagrobkach* (1973); *Humanistyczny aspekt pojęcia nieśmiertelności w pog-*

l dach Szymona Starowolskiego (1975). Na temat filozofii II Scholastyki napisał J. Ochman *Polemiki Waleriana Magniego (1586-1661)* (1978), *Walerian Magni (1586-1661) jako krytyk ateizmu Arystotelesa* (1973) i *Koncepcja czasu powodem oskarżenia Arystotelesa o ateizm* (1998). Współczesnej filozofii włoskiej dotyczy J. Ochmana przekład dzieła Franco Lombardi'ego: *Krytyczny szkic historyczno-filozoficznych koncepcji rozwoju europejskiej myśli spekulatywnej* (1974).

Na temat filozofii katolickiej pisał T. Płu a ski *Filozofia chrześcijańska* (1979); *Myśl katolicka a cywilizacja współczesna* (1972); *Nowożytna filozofia katolicka* (1974); *Wokół sporów o Teilharda* (1962); *Teilhard de Chardin* (1963, 1988); *Myśl O. Teilharda w Polsce* (1973); *Teilhard de Chardin i niektóre kontrowersje współczesnego humanizmu* (1973); *Pascal* (1973 i 1974); *Filozofia polityczna Jakuba Maritaina* (1973) i *Personalizm metafizyczny Maritaina* (1974). J. Kozłowski: *Kosmologia Teilharda de Chardin* (1971) i *Teilhard de Chardin. Prawa nauki* (1977). J. Kabaj: *Judeochryścianizm a chrześcijaństwo* (1980); *Ideologiczna motywacja ekspansji Karolińskiej* (1982) i *Uzasadnienia i uwarunkowania prerogatyw Kościoła wobec władzy królewskiej u schyłku epoki Karolińskiej* (1987). P. Szydłowski: *Walka polskiej filozofii katolickiej z kulturą wieck 1918-1939* (1976); *Katolicka filozofia kultury w Polsce 1918-1939* (1981); *Religia a kultura w polskiej katolickiej myśli filozoficznej w latach 1918-1939* (1981); *Filozofia katolicka w Polsce 1918-1939. Zarys problematyki-Bibliografia* (1982); *Kierunki i odmiany renesansu katolickiego w Polsce w latach 1918-1939* (1983); „Zamknij ty” model katolickiej filozofii kultury w Polsce lat międzywojennych 1918-1939 (1984); *Kryzys kultury w polskiej myśli katolickiej 1918-1939* (1984); *Badania nad filozofią religii w 40-leciu PRL* (1985); *Filozofia katolicka w Polsce 1918-1939. Bibliografia przedmiotowa* (1986); *Główne kierunki katolickiej refleksji nad kulturą w Polsce w dwudziestolecium międzywojennym (1918-1939)* (1986); *Katolicki model kultury Henryka Romanowskiego* (1986); *Die polnische Religiosität - ihre Spezifik und Bedingungen* (1988); *Teologiczny postulat czy historyczny fakt?* (1998) oraz *Postmodernistyczny model religijności* (1998). W. Szymański; *Historia teologii katolickiej we wczesnym średniowieczu* (1973) i *Z badań nad neoscholastyką i neotomizmem* (1987).

Na temat filozofii protestanckiej pisał T. Płu a ski: *Jezus Kierkegaarda* (1971) i *Kierkegaardowska koncepcja człowieka* (1973). P. Szydłowski: *Działalność naukowo-szkoleniowa Instytutu ekumenicznego w Bossey* (1983); *Pelagiusz czyli taska mi się należy* (1986); *Semipelagianizm czy antyaugustynizm* (1986); *Obrazoburstwo* (1986); *Jan Wikleff przeciw papieżowi* (1987); *Herezje w średniowieczu* (1989).

Na temat religioznawstwa napisał J. Pawlica: *Methodological Problems of Research on the Science of Religion* (1978); T. Płu a ski *Uwagi o cywilizacji a sekularyzacja wiary* (1979) oraz *Chrześcijaństwo współczesne: dezintegracja i ekumenizm* (1980); J. Kabaj: *Główne religie świata* (1976, 1978, 1987); *Religioznawstwo na Uniwersytecie Jagiellońskim od roku 1939 do 1984* (1987); *Decennary of the Institute for the Study of Religion in Cracow* (1984) i *Potrzeba dystansu badawczego* (1977); J. Szmyd: *Tradycja a wartość* (1982); *O tradycji jako problemie badawczym* (1985); *Tradycja i utopia jako kategorie religioznawcze* (1985); *Podmiotowy aspekt religii w twórczości Jana Hempla* (1972); *Edwarda Abramows-*

kiego system psychologiczny a teoria pryncypia religijnego (1975); *Struktura „stanu religijnego” w ujęciu Edwarda Abramowskiego* (1976); *Myślenie religioznawcze Edwarda Abramowskiego. Charakterystyka problematyki. Postulaty badawcze* (1976) i *Badania polskie w dziedzinie religioznawstwa, filozofii religii i filozoficznej krytyki religii 1945-1974* (1977). J. Kozłowski: *Atlas wyznania w Polsce* (1989).

Filozofia religii rozwinął J. Kabaj w *Filozofia religii* (1989).

Na temat etyki napisał J. Pawlica w: *Axiological Properties of the Centre of Human Person* (1995); *Konflikty moralne* (1972); *Podstawowe pojęcia etyki* (1972, 1978, 1994); *Etyka* (1980); *Ingarden on Responsibility* (1989); *Przyszłość aksjologii* (1989); *Etyka i moralność* (1991); *On the Axiological Character of Man's Nature* (1991); *Etyka współdziałania* (1992) i *Etyka a życie publiczne* (1997). J. Szmyd: *Etyka polska. Z wczesnych poglądów etycznych Jana Hempela* (1973); *Jan Hempel. Idee i wartości* (1975); *Jan Hempel. Problemy humanizmu i wychowania społecznego* (1977) i *Granice obowiązku* (1979). Wł. Szymborski: *Pojęcia etyki jako wiedzy filozoficznej* (1965) i *Modele etyki w kręgu filozoficznej kultury europejskiej* (1970).

Tematykę etyki porównawczej religii poruszał P. Szydłowski w „*Drogi życia*” w *religiach świata* (1986); *Etyka jako droga życia w wybranych religiach świata* (1988); *Dwa nurty w etykach religijnych* (1988); *Wskazania etyczne hinduizmu i buddyzmu* (1988); *Wskazania etyczne chińskiego taoizmu, konfucjanizmu i motyzmu* (1988) oraz *Wskazania etyczne islamu* (1988).

⁴ **Krzysztof Mech** pracuje w IR od 1988 r. Mgr religioznawstwa w 1985 r., filozofii w 1986 r., doktorat (1995) pt. *Chrześcijaństwo i dialektyka w koncepcji Paula Tillicha*. **Jerzy Ochman** pracuje w IR od 1974 r., przyszedł z Uniwersytetu Wrocławskiego. Mgr w 1963 r., doktorat (1970) pt. *Filozofia Girolama Cardana (1501-1576)*, habilitacja (1980) pt. *Polemiki Waleriana Magniego (1586-1661)*, profesor od 1996 r., kierownik Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego w latach 1975-81. **Karol Tarnowski** pracuje w IR od 1997 r., przyszedł z PAT i pracuje tam równolegle jako kierownik Katedry Filozofa Boga. Mgr w 1972 r., doktorat (1978) pt. *Problematyka faktyczności u wczesnego Heideggera*, habilitacja (1988) pt. *Bóg i wiara w filozofii Gabriela Marcela*.

⁵ **Banek Kazimierz** zatrudniony w IR od 1974 r.. Mgr w 1967 r., doktorat (1980) pt. *Kult Ateny Polias w starożytności Grecji*, dyrektor IR w latach 1996-99. **Bator Wiesław** zatrudniony w IR od 1981 r., poprzednio w Bibliotece Jagiellońskiej. Mgr w 1978 r., doktorat (1989) pt. *Funkcjonalna teoria bytu, osobowości i społecznej w starożytnym Egipcie*. Kierownik studiów zaocznych w IR od 1997 r. **Borowik Irena** zatrudniona w IR od 1989 r., poprzednio w Instytucie Badań Prasoznawczych w Krakowie. Mgr w 1980 r., doktorat (1988) pt. *Wpływ religii na życie codzienne w zróżnicowanym wyznaniowym środowisku wiejskim*. **Cinal Stanisław** zatrudniony w IR od 1980 r., poprzednio na KUL. Mgr w 1963 r., doktorat (1970) pt. *Elohim acherim u Jeremiasza*, habilitacja (1997) pt. *Baal z Ugarit a inni bogowie burzy starożytności Syrii i Palestyny*. **Drabina Jan** zatrudniony w IR od 1980 r.. Mgr w 1964 r., doktorat (1969) pt. *Walka kaznodziejów Wrocławskich z królem Jerzym z Podjebrada*, habilitacja (1985) pt. *Idee koncyliarizmu na przykładzie*. Profesor od 1993 r., vice-dyrektor IR

w latach 1994-1996, redaktor serii *Studia Religiologica* od nr 23-32. **Marek Drwi ga** pracował w IR w latach 1996-97 i nadal wykonuje pensusum dydaktyczne w IR. Przeszedł po Studiach Doktoranckich (1991-1995) IF UJ i odszedł do IF UJ. Mgr filologii roma skiej w 1988 r., filozofii w 1991 r., doktorat (1996) pt. *Filozofia człowieka u Paula Ricoeur'a*. **Grott Bogumił** zatrudniony w IR od 1975 r., poprzednio w Bibliotece Jagiello skiej. Mgr w 1965 r., doktorat (1975) pt. *Pierwsi Piastowie Ole niccy 1312-1412*, habilitacja (1985) pt. *Nacjonalizm i religia. Proces zespalania nacjonalizmu z katolicyzmem w jedn cało ideow w my li Narodowej Demokracji*. Profesor od 1997 r., vice-dyrektor IR w latach 1994-1997. **Grzymała-Moszczy ska Halina** pracuje w IR od 1975 r.. Mgr w 1971 r., doktorat (1975) pt. *Zmiany postaw młodzie y studenckiej*, habilitacja (1985) pt. *Postawy młodzie y akademickiej wobec religii. Struktura i dokonania*. Kierownik Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego w latach 1981-87, vice-dyrektor IR w latach 1978-79, dyrektor IR w latach 1993-96. **Hoffmann Henryk** zatrudniony w IR od 1977. Mgr w 1975 r., doktorat (1986) pt. *Szkoła astralistyczna w religioznawstwie polskim*. **Leboeuf Arnold** zatrudniony w IR w 1994 r., poprzednio w Zakładzie Antropologii Historycznej Uniwersytetu Warszawskiego. Mgr w 1987 r., doktorat (1989) pt. *Les yeux de Sainte Lucie*. **Lisowska El bieta** zatrudniona w IR od 1996 r., poprzednio w Instytucie Orientalistyki UJ. Mgr w 1980 r., doktorat (1995) pt. *Ira ski mit kosmologiczny w wietle Awesty i w bundahisznie*. **Miko Kazimiera** zatrudniona w IR od 1974 r. Mgr germanistyki w 1972 r., filozofii w 1980 r., doktorat (1982) pt. *O Goethe'a skim poj ciu pra-fenomenu*. **Pasek Zbigniew** zatrudniony w IR od 1985 r.. Mgr polonistyki w 1982 r., religioznawstwa w 1984 r., doktorat (1992) pt. *Ruch zielono wi tkowy na ziemiach polskich w pierwszej połowie XX wieku. Zwi zek Stanowczych Chrze cijan*. Od 1995 r. kierownik Pracowni Dokumentacji Wyzna Religijnych w Polsce Współczesnej, vice-dyrektor IR w latach 1996-99. **Paszko Artur** zatrudniony w IR od 1995 r.. Ur. w 1971 r., mgr w 1995 r.. **Pawluczuk Włodzimierz** pracuje w IR od 1981 r., poprzednio na UW filii w Białymstoku. Mgr w 1966 r., doktorat (1970) pt. *wywiół i forma*, habilitacja (1977) pt. *wiatopogl d jednostki w warunkach rozpadu społeczno ci tradycyjnej*. Profesor od 1992 r., dyrektor IR w latach 1986-1993. **Przybył El bieta** pracuje w IR od 1994 r. Mgr w 1993 r., doktorat (1998) pt. *Wpływ nastrojów eschatologicznych na Ziemiach ruskich na staroobrz dowców w połowie XVII wieku*. **Sacha-Piekle Małgorzata** pracuje w IR od 1990 r., poprzednio w Bibliotece Akademii Rolniczej. Mgr w 1988 r., doktorat (1996) pt. *Symbolika wiatła w doktrynie i praktykach siddha-yogi*. **Sikora Tomasz** pracuje w IR od 1992 r.. Mgr w 1992 r., doktorat (1998) pt. *U ycie substancji halucynogennych a religia*. **Socha Paweł** zatrudniony w IR od 1976r.. Mgr w 1973 r., doktorat (1984) pt. *Zarys psychospołecznych uwarunkowa postaw wobec religii*. Kierownik studiów zaocznych IR od 1993-95. **Stawi ski Piotr** pracuje w IR od 1998 r. Mgr w 1987 r., doktorat (1990) pt. *Wpływ doktryny religijnej na ycie społeczno-polityczne muzulma skiej wspólnoty Ahmadijja*. **Trzeci ski Łukasz** zatrudniony w IR od 1985 r., poprzednio na AR, odszedł do IF UJ w 1993 r. Mgr prawa w 1972 r., filozofii w 1976 r., doktorat (1981) pt. *Sens i czas w dziele B. Szulza*, habilitacja (1994) pt. *Zagadnienie reinkarnacji w wybranych tradycjach buddyzmu*.

⁶ **Michał Galas** pracuje w IR od 1990 r. oraz równolegle w Zakładzie Historii Żydów w Polsce (UJ). Mgr w 1990 r., doktorat (1997) pt. *Mesjanizm żydowski w Polsce w świetle badań Gershoma Scholema*. **Edward Szymański** pracował w IR w latach 1992-1994 i równolegle w Zakładzie Orientalistyki PAN w Warszawie. Mgr w 1954 r., doktorat (1960) pt. *Les problèmes de l'indépendance de la Tunisie après la deuxième guerre mondiale*, habilitacja (1978) pt. *Étude sur la formation des états maghrébiens*. Profesor nadzwyczajny od 1983 r., profesor zwyczajny od 1992 r. **Jacek Widomski** pracował w IR w latach 1984-1988, przyszedł z IF UJ w 1983 r. i tam pracuje. Mgr w 1973 r., doktorat (1982) pt. *Koncepcja istoty w filozofii Edmunda Husserla i Romana Ingardena. Próba oceny i porównania*, habilitacja (1998) pt. *Ontologia liczby*. **Andrzej Wierciński** pracuje w IR od roku 1983 oraz w Instytucie Nauk Antropologicznych UW, gdzie jest kierownikiem Zakładu Antropologii Historycznej. Mgr w 1951 r., doktorat (1957) pt. *Dziedziczenie typu antropologicznego*, habilitacja (1968) pt. *Analiza struktury rasowej ludności Egiptu w epoce przeddynastycznej*. Profesor nadzwyczajny od 1978 r., profesor zwyczajny od 1983 r.

⁷ Ograniczona objętość artykułu nie pozwoliła, niestety, za przedstawienie *in extenso* tytułów dzieł i artykułów zasygnalizowanych w tekście.